

УДК 81'255.4:82.09

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-46>

ПЕРЕКЛАД ЯК ЗАСІБ ДОМІНУВАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ РЕБЕККИ КВАН «ВАВИЛОН»)

TRANSLATION AS A MEANS OF DOMINATION (BASED ON REBECCA KUANG'S NOVEL "BABEL")

Савина А. Ю.,

orcid.org/0000-0001-9500-3623

*аспірантка кафедри германської філології та зарубіжної літератури,
викладачка кафедри англійської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

З огляду на зростання популярності порівняно нових керунків розвитку сучасної літератури, а саме постколоніальної традиції, мультикультуралізму та транснаціоналізму, спостерігаємо зміни у лінгвістичному контексті. Рух у бік глобалізації, толерантності, стирання меж між культурами створює можливість говорити про «межову літературу». Відтак зміна й розширення літературних парадигм нерозривно пов'язана зі змінами у сприйнятті мови та перекладу, що об'єднує «мовні образи» інших країн та континентів. Представлена наукова розвідка присвячена дослідженню концепту перекладу в історично-фентезійному романі сучасної китайсько-американської письменниці та перекладачки Ребекки Кван «Вавилон». У статті окреслено генезу та специфіку постколоніальної літератури, досліджено її сучасний статус. Акцентовано складну кореляцію між постколоніальною, мультикультурною та транснаціональною літературою. Постколоніальна література здебільшого зосереджена на деколонізації та відродженні того, що у часи імперій виносилося на маргінеси. Мультикультуралізм як літературний етос утворює поліфонію культур, а транснаціональна література трактує письменників у вимірі космополітизму. Встановлено, що окреслені тенденції виявляють себе у романі «Вавилон» на тематично-проблематичному рівні, а також через персонифікацію твору. Центром-символом, що репрезентує мову в романі, є вежа Королівського інституту перекладу, відомого як Вавилон. Сила мови тут набуває нових, магічних властивостей завдяки сріблярству – ремеслу, що передбачає знання мовних тонкощів, адже срібні зливки набувають магічних властивостей через віднаходження мовних пар і виявлення мовленнєвих втрат при перекладі. Мистецтво перекладу, віднайдена потрібних сенсів і мовних пар дало змогу Британії вибудувати сильну імперію, у якій знання коряться владі й використовуються для подальших імперських планів. Виявлено, що Ребекка Кван вбачає у перекладі не лише засіб підкорення, але й трактує його як засіб звільнення.

Ключові слова: колоніалізм, магія перекладу, мультикультуралізм, Ребекка Кван, транснаціональна література.

Due to the growing popularity of relatively new directions in the development of contemporary literature, namely the postcolonial tradition, multiculturalism, and transnationalism, we are also witnessing changes in the linguistic context. Progress towards globalisation, tolerance, and the erasure of boundaries between cultures make it possible to speak of «border literature». Therefore, the change and expansion of literary paradigms is inextricably linked to changes in the perception of language and translation, which unites the «linguistic images» of other countries and continents. The article is devoted to the examination of the concept of translation in the historical fantasy novel «Babel» by the contemporary Chinese-American writer and translator Rebecca Kuang. The article outlines the genesis and specificity of postcolonial literature, and examines its current status. The emphasis is on the complex correlation between postcolonial, multicultural and transnational literature. Postcolonial literature is mostly focused on decolonisation and the revival of what was marginalised in the times of empires. Multiculturalism as a literary ethos affirms the polyphony of cultures, and transnational literature interprets writers in the dimension of cosmopolitanism. It is established that these trends are manifested in the novel «Babel» at the thematic and problematic levels, as well as through the characters. The centre-symbol representing language in the novel is the tower of the Royal Institute of Translation, known as Babel. Here, the power of language acquires new, magical properties through silversmithing, a craft that requires knowledge of linguistic subtleties, because silver bars acquire magical properties through the discovery of language pairs and the detection of linguistic losses in translation. The art of translation, finding the right meanings and language pairs allowed Britain to build a strong empire in which

knowledge is subordinated to power and used for further imperial plans. It has been found that Rebecca Kuang sees translation not only as a means of subjugation, but also interprets it as a means of liberation.

Key words: colonialism, the magic of translation, multiculturalism, Rebecca Kuang, transnational literature.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістична та літературознавча системи координат перебувають у складній взаємодії, що розкривається вповні у розрізі постколоніальної літературної традиції, літератур мультикультуралізму і транснаціоналізму. Глобалізований світ з його розмитими як фізичними, так і ментальними кордонами між культурами й націями вітає різноманітні взаємоперетини, що продукують якісно новий філологічний дискурс. У царині художньої літератури підтвердження цьому знаходимо в книгах сучасної китайсько-американської письменниці та перекладачки Ребекки Кван. Принагідно зауважуємо, що авторка гармонійно поєднує в собі та своїй творчості два світи – «східний» і «західний». У віці чотирьох років разом з сім'єю вона емігрувала до Сполучених Штатів з Гуанчжоу. Пізніше здобула ступінь магістра китаєзнавства в Кембриджі, а також магістра сучасного китаєзнавства в Оксфорді. Нині працює над докторською дисертацією, що присвячена вивченню пропагандистської літератури під час Японсько-Китайської війни (1937–1945), у Єльському університеті [4, с. 583]. Дебютом авторки стала фентезійна трилогія «Макова війна» (2018–2020), у якій письменниця досліджує складну політичну ситуацію Китаю під час Другої японсько-китайської війни, переносючи її до вигаданого світу. Як зазначає сама Р. Кван в одному зі своїх інтерв'ю, «Макова війна» зазнала критики від читачів, бо вона недостатньо «азійська» чи «американська» для відповідно «азійських» чи «американських» реципієнтів. Причиною цьому є наявність популяризованої монолітної парадигми, яка пропагує перевірку на автентичність за певними встановленими критеріями. Проте, як нагадує Ліза Лоу, ми можемо переосмислити поняття етнічної ідентичності з точки зору культурних, класових, гендерних особливостей, і замість того, аби розуміти єдність у схожості, бачити цю єдність у відмінностях [8]. Саме ідею «єдності у відмінностях» досліджує Ребекка Кван у своєму наступному фентезійному романі «Вавилон або необхідність насильства: прихована історія революції перекладачів в Оксфорді» (2022).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Ребекки Кван, з огляду на новизну, мало відрефлексована у сучасних україномовних і закордонних теоретико-літературних працях. Здебільшого її репрезентують інтерв'ю з самою авторкою або читацькі відгуки-рецензії на популярних інтернет-платформах на кшталт Goodreads, у соціальних мережах чи книжкових оглядах. Закордонний дискурс з цього питання дещо ширший. Він включає огляди Курта Гульдентопса та Сунгшин Кіма «Фентезійна проза як нещадна лабораторія історії: за романом Р. Ф. Куанг «Вавилон, або Необхідність насильства»» [10] і «Даніела Рабуці «Переклад як пригноблення і визволення у романі «Вавилон»» [11]. Серед україномовних рецензій варто відмітити статтю Оксани Заболоцької для сайту «Суспільне. Культура» під назвою «Магія перекладу: чому всі обговорюють новинку «Вавилон. Прихована історія» від Ребекки Кван» [3]. Порівняно невелика кількість праць теоретико-методологічного спрямування засвідчує актуальність представленої статті.

Мета дослідження полягає в реалізації комплексного підходу до аналізу концептів мови і перекладу в романі Ребекки Кван «Вавилон» у контексті постколоніальних, мультикультурних і транснаціональних тенденцій. Зазначена мета реалізується шляхом вирішення низки дослідницьких завдань, серед яких визначаємо наступні: розглянути генезис та специфіку постколоніальної прози та окреслити її сучасний статус, зважаючи на мультикультуралістську і транснаціональну парадигми; дослідити, як означені тенденції виявляють себе у романі «Вавилон» Р. Кван та проаналізувати, яку позицію займають мова і переклад у творі.

Виклад основного матеріалу. Друга половина ХХ століття відзначилась як в соціокультурному, так і в історичному дискурсах крахом імперіалістичної ідеології та деколонізацією в минулому залежних від могутніх імперій країн [7, с. 214–215]. Так виник, а згодом популя-

ризувався термін «постколоніальний» у значенні «такий, що стосується часового проміжку після здобуття незалежності». Звернувшись до словника англійської мови Merriam-Webster, знаходимо, що термін «колонія» (англ. *colony*) походить від латинського *colōnia* (фермер, культиватор, поселенець); він позначав римські поселення у XIV ст. Нині термін використовується для позначення країни або ж її певної частини, що перебуває під повним чи частковим політичним контролем іншої країни [9]. Натомість латинська приставка *post* вказує, що сам термін відноситься, перед усім, до періоду, який настав у час зміни імперій. Однак відомі теоретики-критики постколоніалізму, серед яких Б. Ешкфорт, Г. Гріфітс, Х. Тіфін, Е. Саїд, Г. Ч. Співак та Г. Бгабга, розмірковуючи на цю тему, кажуть, що використовують поданий термін для позначення всієї культури, на яку вплинув імперіалістичний процес, з моменту початку колонізації і до сьогодні [12]. Таким чином, колоніалізм трактується, з погляду імперіалістичної ідеології, як політика експлуатації відсталих країн могутньою імперією. Проте, з іншої точки зору, колоніалізм – це не лише політичний контроль над країнами Африки, Азії чи Південної Америки, він включає в себе ще й концепт руйнування і модифікації культур підкорених країн. Фактично, це сильна культурна й гносеологічна перемога над корінним населенням через расизм, культурні упередження, слабку політичну систему, недостатню розвиненість науково-технологічного процесу тощо [5, с. 154–156].

В історичному плані, колонізацію традиційно поділяють на два основні періоди. Перший, що тривав у період з 1497 по 1762 роки і дістав назву торговий капіталізм (англ. *Merchant Capitalism*), заснований на торгівлі й вважається попередником сучасного капіталізму. Другий – період індустріального капіталізму, який почався у 1762 році відповідно й триває по теперішній час. Впродовж першого періоду фокус тримався на підприємливих експедиціях за певною продукцією та не мав на меті втручатися в соціальні чи культурні аспекти життя корінного населення. Натомість 1762 рік маркований іншим підходом і вже передбачав таке втручання.

Трансформації, що проходили під егідою колоніальної політики, торкнулися й соціальних та культурних прошарків, літератури зокрема. Писемні роботи, що відносяться до постколоніальної епохи, є свого роду літературними засобами, які дозволили вихідцям з колоній в якості авторів утверджувати власні відмінності й підвищувати супротив. У той же час європейська культура намагалася розробити аналогічну систему для вирішення тогочасної глобальної ситуації й, за можливості, повернути неокolonіальну систему в попереднє русло домінування. Крім того, соціальна зумовленість постколоніальної літератури була, головним чином, прив'язана до підкреслення своєї інакшості (англ. *Hybridity and Otherness*). Обидва терміни використовує Г. Бгабга у збірці есеїв «Локалізація культури» (1994 р.), аналізуючи текст Салмана Рушді «Satanic Verses» [6].

Відтак у XX столітті світову літературну спадщину було збагачено доробком численних авторів неєвропейського походження, які володіли мовою колонізатора на однаковому рівні зі своєю рідною мовою, тобто були білінгвами. Це призвело до стирання літературних кордонів і сприяло інтернаціоналізації світової літератури. Проте, варто зазначити, що літературознавці більше схильються до застосування у цьому контексті терміну «література мультикультуралізму» [13, с. 381].

Про феномен мультикультуралізму розмірковує Тамара Денисова у книзі «Історія американської літератури XX століття», відзначаючи, що саме слово мультикультуралізм за своєю семантикою має потенціал широковживаності, позначає, власне, принцип полікультурності, тобто множин формування тієї чи іншої нації [2, с. 400]. На думку дослідниці, попри те, що поняття мультикультуралізму є дійсним та наповненим, воно доволі неоднозначне. Так, з одного боку, його можливо визначати як стан культури сучасного демократичного суспільства, де вільно реалізуються культурні запити та/або традиції усіх індивідів, приймається їхня культурна неповторність та водночас укорінюється їхній культурний спадок. З іншого ж боку,

мультикультуралізм охоплює расові й етнічні угруповання, культуру гендерних і сексуальних меншин, регіональні школи тощо. Отож культура сама собою стає своєрідним палімпсестом. Одним із доказів цього, за словами літературознавиці, є зародження та розквіт фентезі, адже цей жанр конструює нові світи, вбираючи у себе минувщину, і міфологізує сучасну культуру [2, с. 404–405].

Зважаючи на глобалізаційні процеси, котрі сприяють розмиттю меж між націями і культурами, розуміємо, що наявні нині етнокультурні класифікації втрачають свою актуальність, бо фокус переміщується на письменників, які поєднують в собі обидві культури, або ж їхня творчість перебуває «між культурами та мовами». Як стверджує Олексій Анхим у статті «Транснаціональна література: проблема визначення і передумови дослідження», творчість авторів, які поєднують у собі дві (чи більше) культури, варто розглядати крізь призму транснаціонального повороту. У зв'язку з цим дихотомія між такими бінарними опозиціями, як от національна література і література меншин, «своїм» і «чужим» нівелюється. І це, своєю чергою, дає можливість розвиватися новим естетичним парадигмам, що визначаються мобільністю та транскультурністю [1, с. 231–232].

Для усіх окреслених концептів одним із центральних є питання мови. Автори, які є вихідцями з інших культурних полів, переважно обирають мовою творчості мову колонізатора або мову, що є найбільш поширеною. Репрезентативним у цьому стосунку є роман Ребекки Кван «Вавилон». Недарма письменниця розпочинає перший розділ епіграфом зі слів іспанського філолога Антоніо де Небріха: *«Мова завжди є вірною супутницею імперії, тож разом вони зароджуються і сягають розквіту. А згодом разом і занепадають»* [4, с. 15]. Саме мова і переклад постають центральними концептами у романі: вони виступають засобами підкорення та водночас визволення. Свою інтенцію написати книгу як оду філології та перекладу вона пояснює в одному з інтерв'ю: *«Є щось магічне у перекладі, цьому неймовірно складному процесі, коли ви берете слова з однієї мови і намагаєтеся їх якнайкраще перекласти іншою. Перше правило перекладу полягає в тому, що не існує ідеального співвідношення між словами/фразами однієї та іншої мови, незалежно від того, наскільки тісно вони пов'язані, і тому переклад завжди передбачає компроміси та творчий підхід. Тут зустрічаємо містичний світ значень, що втрачаються при перекладі. Чи існує насправді абсолютна, зрозуміла усім адамова мова, яку ми ніби втратили, будуючи Вавилон? Чи може така мова взагалі існувати? Ці питання лежать в основі перекладознавства, і вони настільки ргіта facіє магічні, що здавалося очевидним використовувати їх як основу магічної системи»* [14].

Події твору розгортаються у Британії, точніше – Оксфорді, охоплюючи період 1830-х років. На історичний сетинг нашаровується фентезійний світ. Ребекка Кван правдоподібно описує містечко Оксфорд з усіма його вуличками, бібліотеками й закладами. Однак реальність поєднується з вигадкою. Так, практично в центрі академістечка, поряд з відомою й цілком реальною головною науковою бібліотекою Редкліффа розташована восьмиповерхова вежа Королівського інституту перекладу, відомого під назвою Вавилон. Вавилон – це світовий центр перекладу та сріблярства. Ідеальний, утопічний, але лише на перший погляд, світ знань. Обраний авторкою топос нагадує про університетські романи, популярний жанр з 1950-х років, а також посилює атмосферу популярної сьогодні естетики *dark academia*. Курт Гульдентопс і Сунгшин Кім додають, що Р. Кван передає відчуття епохи за допомогою пастишу, імітуючи роман виховання XIX століття і почасти нагадуючи твори Чарльза Дікенса [10]. До того ж, історичність посилюється численними авторськими примітками, науковими фактами, які, з розгортанням твору, набувають критичного підтексту, відкриваючи імперське підґрунтя Вавилону.

В епіцентрі подій роману опиняється хлопчик з Кантону, який осиротів через спалах холери в місті. Його знаходить і рятує оксфордський професор Ловелл та пропонує йому обрати ім'я:

- *І ще одне. Я тут збагнув, що тобі потрібне ім'я.*
- *У мене є ім'я, – озвався хлопчик. – Це...*

– Ні, воно не підійде. Жоден англієць його не вимовить [4, с. 23–24]. Хлопчик обирає собі ім'я з відомої англійської дитячої пісні «Who Killed Cock Robin», нарікаючи себе Робіном. Професор продовжує і просить Робіна обрати собі прізвище. Зрештою, побачивши на полиці том «Мандрів Гуллівера» і вбачаючи паралелі з життям головного героя, «чужинець на чужій землі, який мусить вивчити місцеві мови, якщо не хоче померти» [4, с. 25] обирає собі прізвище автора – Свіфт. Через цей епізод Р. Кван підіймає питання приналежності й ідентичності. Робін повинен покинути свою справжню ідентичність заради, можливо, кращого життя, сховатися за маскою вигаданої особистості.

Під історичною проблематикою знаходяться включення зі світу фентезі. Вавилон хоч і не магічний портал, але вважається резиденцією виробництва зачарованих перекладачами срібних зливків. Срібло, що надходить до центру імперії, саме собою не має жодних магічних сил. Натомість магічні властивості йому надають мови. У світі, де мешкає Робін, срібло здатне вловлювати і передавати ледь вловимі відмінності мовних значень, які втрачаються при перекладі з однієї мови на іншу. Мистецтво поєднання значеннєвих втрат [3] породило ремесло сріблярства. Таким чином, срібні зливки, закодовані потрібною мовною парою, наділені магічним потенціалом: вони здатні зцілювати, покращувати продуктивність, охороняти, використовуватися при обороні тощо. Цікаво, що Ребекка Кван «закодовує» свій роман. В українському перекладі назва роману така: «Вавилон: прихована історія», вона не відображає сповна мовних конотацій, на противагу англійському варіанту «Babel: An Arcane History». Слово *arcane* в англійській мові має значення «незрозумілий», «відомий небагатьом», походить від латинського *arcana* – «таємний». Мовна пара *arcane/arcana*, викарбувана на срібному зливку, у світі Ребекки Кван зафіксувала б цю значеннєву втрату (між незрозумілим і таємним), а такий зливков, певно, міг би зберігати речі «під покровом таємниці» [10].

Діяльність Вавилону посилює нерівність між країнами, бо саме Британія є центром сріблярства, яке надає їй могутності й можливість активного ведення колонізаторської політики. «Срібна промислова революція» створює нове багатство (для Британії й британців) і нову бідність (для інших країн і національностей). Проте виявляється, що мовний потенціал втрачених при перекладі значень кінцевий. З огляду на мовні контакти, віддалені раніше мови наближуються одна до одної, стають більш схожими. Цей факт спонукає вчених з Вавилону досліджувати віддалені мови. Саме тому майбутніми перекладачами у Вавилоні, тобто тими, хто вивчає сріблярське ремесло, є студенти з інших країн, підкорених імперією. Насамперед це головні персонажі роману – Робін з Кантону (його рідна мова китайська), Рамі з Калькутти (знає гінді та інші діалекти), Віктуар з Гаїті (володіє креольською). Як пояснює професор Плейфейр, котрий викладає в Оксфорді теорію перекладу, перекладацьке ремесло завжди слугувало посередником миру, а отже, дипломатії, торгівлі, співпраці між народами. Він відзначає, що перекладачі не можуть передати точно повідомлення, фактично, вони переписують оригінал. Проте акт переписування – це акт *письма*, а воно завжди відбиває ідеологію та упередження автора. Латинське *translatio* позначало «перевезення», бо переклад має і просторовий вимір. Він транспортує тексти підкореними територіями [4, с. 123]. Насправді про жоден «мир» у Вавилоні не йдеться. Вчені прагнуть примножувати знання, вони роблять переклади *на* англійську мову, а не з, не бажаючи ділитися знаннями з іншими.

Вавилон – єдиний з факультетів Оксфорду, який приймає студентів неєвропейського походження. Такі студенти мають вроджений дар мови, який не можуть наслідувати народжені в Англії. Насправді лише з цієї причини у Вавилоні до вихідців з інших країн ставляться з терпимістю, надають їм належні умови для життя та змушують вивчати класичні мови, а також англійську, аби в подальшому вони могли правильно підбирати мовні пари. Знання в Оксфорді кориться владі, магічне ремесло допомагає імперії в колоніальних прагненнях [4]. Контр-силою щодо Вавилону виступає угруповання «Гермес», яке складається з його колишніх студентів. Коли Робін разом з друзями усвідомлює, що Оксфорд використовує їх як ресурс,

а Королівський інститут перекладу допомагає уряду Британії планувати війну проти Китаю (опіумні війни), він намагається чинити супротив і стає членом організації «Гермес». Він розуміє, що вільне володіння китайською буде використане проти його батьківщини. Врешті-решт їм вдасться попередити військові дії та зруйнувати Вавилон – символ поневолення. Однак це не повна перемога, її потрібно виборювати повсякчас, бо «Є стільки битв, у яких треба битися, стільки боїв на кількох фронтах – в Індії, Китаї, Америці, – і всі пов'язані однаковою прагненням до експлуатації всього, що не біле й не англійське» [4, с. 580].

Висновки. Тематична глибина та філологічна масштабність роману Ребекки Кван полягає в його здатності поєднувати академічність (лінгвістичні питання, політику мови, теорію перекладу) з фантазією, що охоплює історичні теми колонізації та супротиву. Певною мірою «Вавилон» можна вважати підручником з теорії перекладу, починаючи з часів Стародавньої Греції та Риму. Він також уміщує етимологію та ідіоми з кількох мов, інтертекстуальні перегуки різноманітних форм з творами Геродота, Тацита, В. Блейка, Дж. Мільтона, В. Вордсворта, Ч. Дікенса, В. Текерея та ін. Це ода перекладацькому ремеслу, яке може як розділяти людей, бути засобом підкорення, так і навпаки – єднати їх і бути засобом звільнення. Представлена розвідка не вичерпує проблему рецепції перекладу у фікційному світі, а перспективи подальших досліджень полягають у здійсненні комплексного аналізу окресленої проблеми, зокрема на прикладі інших творів літератури з подібною тематичною спрямованістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Анхим О. Транснаціональна література: проблема визначення і передумови дослідження. *Закарпатські філологічні студії*. 2022, № 25 (2). С. 231-235. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.2.42>
2. Денисова Т. Історія американської літератури ХХ століття. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 487 с.
3. Заболоцька О. Магія перекладу: чому обговорюють новинку "Вавилон. Прихована історія" від Ребекки Кван. *Суспільне культура* : веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/culture/609977-magia-perekladu-ci-varto-citati-novinku-vavilon-prihovana-istoria-vid-rebekki-kvan/> (дата звернення: 15.01.2024).
4. Кван Р. Вавилон / пер. з англ. Г. Литвиненко. Харків : Видавництво «Жорж», 2023. 584 с.
5. Bertens H. *Literary Theory: The basics*. London and New York : Routledge, 2007. 300 p.
6. Bhabha H. *The Location of Culture*. London and New York : Routledge, 1994. 300 p.
7. Boehmer E. *Colonial and Postcolonial Literature*. London : Oxford University Press, 2005. 352 p.
8. Chen A. Interview with Rebecca Kuang. *It's Real* : website. URL: <http://www.itsrealmagazine.org/interview-with-rebecca-kuang.html> (last accessed 15.01.2024).
9. Colony. *Merriam-Webster Dictionary* : website. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/colony> (last accessed 15.01.2024).
10. Guldentops K., Kim S. The Fantasy Story as a Merciless Laboratory of History: On R. F. Kuang's «Babel, or The Necessity of Violence». *Los Angeles Review of Books* : website. URL: <https://lareviewofbooks.org/article/the-fantasy-story-as-a-merciless-laboratory-of-history-on-r-f-kuangs-babel-or-the-necessity-of-violence/> (last accessed 15.01.2024).
11. Rabuzzi D. Translation as Oppression and Liberation in «Babel». *Chicago Review of Books* : website. URL: <https://chireviewofbooks.com/2022/08/25/translation-as-oppression-and-liberation-in-babel/> (last accessed 15.01.2024).
12. Spivak G. Can the Subaltern Speak? P. 66-111 URL: http://abahlali.org/files/Can_the_subaltern_speak.pdf (last accessed 15.01.2024).
13. Waugh P. *Literary Theory and Criticism : an Oxford guide*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 598 p.
14. Yao J. Q&A With R. F. Kuang, Babel. *We Need Diverse Books* : website. URL: <https://diversebooks.org/blog-qa-with-r-f-kuang-babel/> (last accessed 15.01.2024).